

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1973

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1146

Kitap Adı : İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve İslâm Kelâmında İnsan Hürriyeti

Book Title: Ibn al-Mutahhar al-Hillî and Human Freedom in Islamic Theology

ISBN : 978-625-8910-02-5

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258910025

Yazar | Author: Gökhan Demirci | orcid.org/0000-0002-1112-1305

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 302 (xiv+288)

Yayın Tarihi | Publication Date: Ağustos | August 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRHT - İslam teolojisi | Islamic theology

BISAC: REL037060 - Din / İslam / Teoloji | Religion / Islam / Theology

THEMA: QRP + QRVG - İslam / Teoloji | Islam / Theology

LC Classification: BP166.3 - Kadercilik, determinizm ve ilâhî takdir | Fatalism, Determinism, Predestination

DEWEY: 297.2 - İslâmî akaid ve kelâm | Islamic doctrinal theology ('Aqa'id and Kalâm)

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Din | Religion

WoS Citation Topics Micro: 6.256.1835 - Teoloji | Theology

Scopus Subject Areas: 1212 - Din Çalışmaları | Religious Studies

Atıf Bilgisi | Cite as: Demirci, Gökhan. *İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve İslâm Kelâmında İnsan Hürriyeti*. FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve İslâm Kelâmında İnsan Hürriyeti

Gökhan DEMİRCİ

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

Dr. Gökhan DEMİRCİ

1994 yılında İstanbul'un Tuzla ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Tuzla'da tamamladı. Lisans eğitimini 2017 yılında Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde başarıyla bitirdi. Yüksek lisans derecesini 2018 yılında başladığı Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı'ndan "Şalpazarı (Ağasar) Bölgesi Çepnilerinin Dinî İnançsal Evreninin İncelenmesi" başlıklı teziyle aldı. Doktora eğitimini ise 2021-2026 yılları arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı bünyesinde yürüttü ve "İmâmîyye-Şîa'sında İnsan Fiilleri (İbnü'l-Mutahhar el-Hillî Örneği)" başlıklı doktora tezini savunarak doktor unvanını aldı. Uzmanlık alanı Kelâm olan Demirci, özellikle Şîa kelâmı, insan fiilleri, kader bahisleri ve İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin kelâmî görüşleri üzerine akademik çalışmalarını ve araştırmalarını sürdürmektedir.

Dr. Gökhan Demirci was born in 1994 in the Tuzla district of Istanbul, where he also completed his primary, middle, and secondary education. He earned his Bachelor's degree from the Faculty of Theology at Karabük University in 2017. He received his Master's degree from the Department of Kalam within the Graduate Education Institute at Karabük University, defending his thesis titled "*An Investigation into the Religious and Belief System of the Chepni People in the Şalpazarı (Ağasar) Region.*"

Between 2021 and 2026, he pursued his doctoral studies in the Department of Kalam at the Graduate Education Institute of Bolu Abant İzzet Baysal University. He was awarded his Ph.D. upon successfully defending his doctoral dissertation, titled "*Human Actions in Imami Shi'ism: The Case of Ibn al-Mutahhar al-Hilli.*"

Specializing in Islamic Theology (*Kalam*), Dr. Demirci continues his academic research with a specific focus on Shi'ite theology, human agency, doctrines of predestination, and the theological thought of Ibn al-Mutahhar al-Hilli.

Kitap Hakkında

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve İslâm Kelâmında

İnsan Hürriyeti

İnsanlar iradeyi bilinçli bir şekilde kullanma yetisinin yalnızca kendilerine verilmesinden ziyade; iradenin mahiyetini, sorumluluk alanını ve sınırlarını çağlar boyunca hep merak etmiş, mezkûr sorular çerçevesinde çeşitli fikirler üretmiştir. Bu bağlamda onlar: “irade alelâde bir bilişsel süreç mi yoksa ilâhî ödül ve cezaya ulaşma aracı mı? Peki, insan tamamen özgür müdür? Eğer tam bir hürriyete sahipse iradesi sonucu ortaya çıkan fiillerin sahibi kimdir? Fiillerinin neticesinde kaderini kendisi mi belirlemektedir yoksa Allah’ın çizdiği yoldan mı gitmektedir?” gibi sorulara ikna edici cevaplar aramışlardır. Bu sebeple iradeyle işlenen fiillerin, kime ait olduğu hususu düşünce tarihinde sürekli varolan, anlaşılması zor ve kapsamlı bir konu olarak önemi sürekli korumuştur. Zihin bulanıklığına neden olan bu durum ef’âl-i ibâd ve iradenin insana mı yoksa Allah’a mı ait olduğu değil, kaderinin şekillenmesinde insanın bilişsel sürece ne denli etki ettiği, Allah’ın kudreti ve iradesinin yanında kulun kudret ve iradesinin işlevsel olup olmadığı meselesidir. Bu bakımdan zikredilen konular üzerinde her filozof, fikir akımı ve mezhep âlimi kendi görüş ve tarîkine göre cevaplar aramıştır. İşte bu âlimlerden birisi de Şîa’nın velûd âlimlerinden İbnü'l-Mutahhar el-Hillî olmuştur. O yazdığı çeşitli eserleriyle insan hürriyeti üzerine açıklamalarda bulunmuş ve konuyu kendi ekolü çerçevesinde derinlemesine incelemeye gayret etmiştir. el-Hillî’nin yaşadığı dönemin siyasî olayları ve mezhebî vâkiaları fikrî anlayışına yönelik etkileri açısından son derece önem taşımıştır. Müntesibi olduğu usûlî ekolün getirdiği akli çözümleme yöntemi sayesinde insan hürriyetinde özgürlükçü bir yaklaşımı kabul etmiş, insanın kendi fiillerinin sahibi olduğu sonucuna ulaşmıştır. el-Hillî’nin özgür irade ve kudrete sahip insan tasavvuru onların eylemlerini gerçekleştirmedeki ihtiyârını ortaya koyması açısından hareket kabiliyeti sağlamıştır. Bu çerçevede el-Hillî görüşlerinde Mu‘tezilenin fikirlerinden faydalanmış, sünî düşüncenin insan hürriyeti fikrine ise Eş‘arî’liğin açıklamaları üzerinden tenkitlerde bulunmuştur. Özellikle Eş‘arî’liğin

kesb ve fiil anlayışına yönelik ifadeleri, insan fiillerine yönelik teorisini daha anlaşılır kılmıştır. Ayrıca ortaya koyduğu düşünceleri şii kelâm düşüncesinin eklektik bir yapıya evrilmesine tesir etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmâmiyye; İbnü'l Mutahhar el-Hillî; Kader; İrâde; Ef'âl-i 'ibâd

About the Book

Ibn al-Muṭahhar al-Ḥilli and Human Freedom in Islamic Theology

For centuries, people have always wondered about the nature of will, its responsibilities, and its limits, rather than simply granting the ability to use it consciously. They have generated various ideas around these questions. In this context, is will an ordinary cognitive process or a means of attaining divine reward and punishment? Is humanity completely free? If it possesses complete freedom, who owns the actions resulting from its will? Do they determine their own destiny as a result of their actions, or do they follow the path charted by God? They have sought convincing answers to such questions. Therefore, the question of who owns the actions committed through will has consistently persisted in the history of thought, maintaining its importance as a complex and comprehensive topic. This situation which causes confusion, is not only about whether acts of worship and will belong to humans or to God, but also about the extent to which human cognitive processes influence the shaping of destiny, and whether the power and will of servants are functional alongside God's power and will. In this regard, every philosopher, intellectual movement, and scholar of the school of thought sought answers based on their own perspectives and paths. One of these scholars was Ibn al-Mutahhar al-Hilli, one of the most prolific scholars of the Shia school. He expounded on human freedom in various works and endeavored to thoroughly examine the subject within the framework of his own school. The political events and sectarian events of al-Hilli's time were of great importance in terms of their impact on his intellectual understanding. Thanks to the rational analysis methodology introduced by the Usul school to which he adhered, he adopted a libertarian approach to human freedom and concluded that humans are the owners of their own actions. Al-Hilli's conception of humans as endowed with free will and power provided the capacity to demonstrate their discretion in carrying out their actions. In this context, al-Hilli drew on the ideas of the Mu'tazilah in his views and criticized the Sunni concept of human freedom through the Ash'arite explanations. In particular, his statements regarding the Ash'arite understanding of acquisition and action made his theory of human actions

more understandable. Furthermore, his ideas influenced the evolution of Shi'ite theological thought into an eclectic structure.

Keywords: Imamiyya; Ibn al-mutahhar al- Hilli; destiny; Will; Human Acts

TEŞEKKÜR

Söz konusu çalışmayı hazırlarken şahsıma akademik ve ilmi anlamda yol gösteren, kıymetli bilgi ve görüşleriyle desteklerini esirgemeyen, bilimsel okuma becerimin gelişmesine olumlu etkileri olan danışmanım Prof. Dr. Halife KESKİN'e, maddi-manevi her koşul ve durumda desteklerini eksik etmeyen başta eşim, annem, babam ve kardeşim olmak üzere tüm aileme teşekkürlerimi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	ix
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xiii

1. GİRİŞ

1.1. Konu	1
1.2. Amaç ve Önem	2
1.3. Yöntem	3
1.4. Kaynaklar	5

2. BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN FİİLLERİ VE HÜRRİYETİ TARTIŞMALARININ TARİHİ

ARKA PLANI	7
2.1. İrade Hürriyetine Felsefî Bakış	7
2.1.1. Sokrates	7
2.1.2. Platon	10
2.1.3. Aristoteles	13
2.1.4. Epiküros	17
2.1.5. Stoacılar	21
2.1.6. Descartes	26
2.1.7. Spinoza	29
2.1.8. Leibniz	32
2.1.9. Kant	37
2.2. İslâm Düşüncesinde İnsan Fiilleri ve Hürriyeti	
Tartışmalarının Ortaya Çıkışı	40
2.2.1. İslâmiyet Öncesi Arap Dünyasında Kader Düşüncesi	42
2.2.2. Dinî Sebepler	43
2.2.3. Siyâsî Sebepler	50
2.3. İslâm Filozoflarına Göre İnsan Hürriyeti	57
2.3.1. Farâbî	57
2.3.2. İbn Sînâ	66
2.3.3. Gazzâlî	73

3. İKİNCİ BÖLÜM

İMÂMİYYE (İSNÂÂŞERİYYE) VE İBNÜ'L-MUTAHHAR EL-HİLLÎ	79
3.1. İmâmiyye Mezhebi	79
3.1.1. İmâmiyye Mezhebinin Ayrışmasında Gaybet Döneminin Etkisi	79
3.1.2. Ahbâriyyûn ve Usûliyyûn Ayrışması	86
3.2. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yaşadığı Dönemin Sosyo Politik Durumu	102
3.3. el-Hillî'nin Hayatı ve Şîî Düşüncesine Etkisi	115
3.4. Eserleri	121
3.4.1. Kelâm ve Akâid Türüne Ait Eserleri	122
3.4.2. Fıkıh ve Fıkıh Usûlüne Dair Eserleri	126
3.4.3. Diğer Eserleri	127
3.5. Hocaları	128
3.6. Öğrencileri	130

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBNÜ'L-MUTAHHAR EL-HİLLÎ'NİN EF'ÂL-İ 'İBÂD'A İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ VE DEĞERLENDİRMESİ	133
4.1. İrade	133
4.3. Fiil	179
4.4. Kazâ-Kader	211
4.5. el-Hillî'nin Eş'arî Düşünceye Yönelik Kesb ve Fiil Eleştirilerinin Tahlili	238

5. SONUÇ	255
-----------------	-----

KAYNAKLAR	263
------------------	-----

DİZİN	283
--------------	-----

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

BAİBÜ	: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
öl.	: Ölüm Tarihi
nu.	: Numara
Thk.	: Tahkik Eden
Vd.	: Ve Diğerleri
Nşr.	: Neşreden
y.y.	: Yayıncı Yok
b.y.	: Basım Yeri Yok